

publikaties

MET BIJDAGEN VAN JOHN VAN VLIET, HENK WIJKHUISEN, MARTIN DE JONGE, PETER VAN DEN BERG EN MARJA ZANDBERG.

Paddestoelenencyclopedie

GERRIT J. KEIZER, 1997. Paddestoelenencyclopedie. Uitg. REBO Productions, Lisse. ISBN 90 366 1072 9. Prijs f 14,95.

Wie voor deze prijs weinig verwacht komt bedrogen uit: het boek bevat maar liefst ongeveer 750 soorten zwammen, systematisch op verwantschap (gelukkig niet alfabetisch) gerangschikt. Alle redelijk herkenbare en algemene soorten die ik (PB) erin opzocht bleken er inderdaad in te staan. Elke opgenomen soort is voorzien van een foto, een wetenschappelijk verantwoord beschrijving en de Latijnse en Nederlandse namen uit de onlangs verschenen standaardlijst. De geslachten worden bovendien in het kort beschreven, inclusief het aantal soorten die ertoe behoren. Met een apart algemeen hoofdstuk komt de lezer meer te weten over eigenschappen en functies van paddestoelen.

De schrijver doet als amateur onder andere veldonderzoek in duingebieden en kleibossen.

Opvallend is het grote aantal beschreven soorten dat er anders uitziet dan iets met steel en hoed: zo telt de hoofdgroep Zakjeszwammen 50 bladzijden. Ter vergelijking: de even dikke Spectrum Natuurgids (zie Duin 1993:3) geeft maar 15 bladzijden met zakjeszwammen. Mijn ervaring als natuurgids is, dat er voor deze meest kleinere soorten veel belangstelling bestaat. Niet veel mensen kennen bij voorbeeld het Eikelbekertje, toch een algemene soort op oude eikels. Veel van deze kleine soorten komen ook in het voorjaar voor en leven bij voorbeeld op begraven overjarige elzenkatjes, op konijnenkeutels of op mos.

In de encyclopedie komen echte duinsoorten rijkelijk voor: ik vond elf aardsterren, diverse wasplaten, twee gesteelde stuifballen, het zandtulpje, de duinstinkzwam, -veldridder, -franjehoed en -parasolzwam, de kleine duinvezelkop, de helmharpoen-

zwam, het salomonsstromabekertje, de kardinaalsmutsvuurzwam en de duindoornvuurzwam (de laatste met verschrijving "op meidoorn"). De meeste van de ongeveer 3500 Nederlandse soorten zijn trouwens in de duinen en/of landgoederen te vinden. De vrij algemene zeeduinchampignon ontbreekt in het boek.

Het boek lijkt geschreven uit verwondering en eerbied, en zo zijn ook de afbeeldingen: gewoon zoals je de paddestoelen aantreft, dus niet met omgekeerde en door-geneden exemplaren ernaast om de kenmerken te tonen. Dit bemoeilijkt wel het op naam brengen. Dat lijkt niet het hoofddoel van het boek, want ook een determinatietabel ontbreekt. De duidelijke beschrijvingen vergoeden echter veel. Vreemde zaken komen ook aan de orde, zoals de gallen van de platte tonderzwam, een albino-exemplaar, groeiafwijkingen en enige bladzijden slijmzwammen. Deze bij velen onbekende levensvormen zijn totaal niet aan schimmels verwant.

Nog enkele minpunten: de afbeeldingen zijn vaak wat blauwig of roze aangelopen. Het register had handiger gekund: wie bij voorbeeld een oesterzwam, honingzwam of inktzwam opzoekt, moet kijken bij respectievelijk de G van Gewone, E van Echte en de K van Kale. Verder blijken vier soorten van bladzijden 88 en 89 in het register totaal te ontbreken. Voor beginners is het boek enerzijds gemakkelijk doordat moeilijke vaktermen zoveel mogelijk ontbreken, anderzijds moeten zij wel in de berg van soorten een weg leren vinden.

Land in zicht

MAARTEN HAJER EN FEMKE HALSEMA (red.), 1997. Land in zicht. Een cultuurpolitieke visie op de ruimtelijke inrichting. Uitg. Bert Bakker i.s.m. de Wiardi

Gele knolamaniet (foto: Frits van Daalen).

Beckman Stichting, Amsterdam. ISBN 90 351 1904 5 f 39,90.

De laatste maanden is er veel te doen geweest over de ruimtelijke inrichting van ons land in de toekomst. De nieuwe kaart van Nederland werd gepresenteerd, met daarop alle overheidsplannen in beeld. De schrik slaat je dan om het hart en je kijkt vervolgens op internet of er niet ergens in de leegte van Zweden nog een leuke baan is. Weg van hier, weg uit dat volgebouwde land van steen, beton en asfalt. Vervolgens presenteerde het ministerie van VROM een viertal scenario's, waarmee de discussie over het Nederland van de toekomst de komende maanden in alle hevigheid zal losbarsten.

Wanneer er dan een boekje verschijnt dat vanuit de cultuurpolitiek een visie wil geven op de ruimtelijke ordening, is de belangstelling snel gewekt. Vooral omdat het uit de koker van de Wiardi Beckmanstichting komt. Deze club is gelieerd aan een politieke partij waar van oudsher steen, beton en asfalt wordt gepromoot, vooral bekend als de PvdA.

Helaas blijkt dat de schrijvers zich beperken tot de thema's stad en mobiliteit en dat het onderwerp natuur en landschap nauwelijks aan de orde komt. Is hiervoor geen belangstelling binnen het socialisme, omdat van oudsher haar kracht in de stad ligt en niet op het platteland?

Wie de lofzang op de drukte van New York of de inrichting van Lima in Peru wil horen heeft aan dit boek een aantal aangename uurtjes. Veel bijdragen pleiten bijna voor het afschaffen van de ruimtelijke ordening en daarmee voor een organische ontwikkeling van de stedelijke samenleving. En daar is nu de paradox voor wie nog meende dat socialistische aanpak een maakbare samenleving bouwden. De organische benadering behoorde toch altijd meer bij confessionele stromingen?

Kieviten en ransuilen

FRANS BUISSINK EN EWOUT DE GROOT, 1997. Kieviten, ransuilen en andere vogels. Uitg. Schuyt & Co. Haarlem, i.s.m. de Unie van Provinciale Landschappen. ISBN 90 6097 426 3. Prijs f 24,50.

Bij uitgeverij Schuyt & Co in Haarlem is weer een leuk boek verschenen voor onze jongste doelgroep. Het boek gaat over vogels. In zestien hoofdstukjes worden allerlei onderwerpen helder en eenvoudig uitgeplozen. De meest voor de hand liggende vragen over vogels worden beantwoord, zodat de lezertjes na 40 pagina's thuis zijn in de wondere wereld der vogels. Eigenlijk mag het boekje op geen enkele basisschool ontbreken en dat geldt ook voor de andere boekjes uit deze serie. Eerder in deze serie verscheen een boek over schelpen en ander zeeleven en een boek over paddestoelen. Qua prijs zijn het bovendien leuke boekjes om cadeau te doen en uiteraard om zelf te krijgen onder de kerstboom.

In tegenstelling tot bijvoorbeeld Zweden heeft Nederland relatief weinig natuurboeken voor kinderen. Wat er voor handen is, komt meestal uit het buitenland. Dat is jammer, maar het lijkt erop dat Schuyt & Co. het gat in de markt gevonden heeft. Er zijn nog vlinders, insecten, zoogdieren, bomen en planten die prima hun weg zouden vinden in deze serie. Ook landschap-

Kiviet (foto: Frits van Daalen).

pen zouden uitstekend passen in deze formule. Waarom zouden we niet eens een leuk boekje schrijven over de duinen? Kortom, stof genoeg voor voortzetting van deze leuke, educatieve serie. Kopen dus! Recensies over het schelpenboek en paddestoelenboek stond in respectievelijk DUIN 94:4 en 96:4.

Libellen

FRANK BOS EN MARCEL WASSCHER, 1997. *Veldgids Libellen*. Uitg. KNNV, Utrecht. ISBN 90 5011 101 7. Prijs f 49,95 (KNNV-leden f 42,95).

Eindelijk is er een libellengids! Wie tot voor kort wilde weten wat voor libel boven de vijver zweefde had een probleem. Je moest of een gebruiksonvriendelijke libellentabel raadplegen van de jeugdbonden voor natuurstudie, of een "natuurencyclopedie". En in zo'n verzamelwerk stond dan net de soort weer niet die juist op de gele lis was gaan zitten. Gelukkig is aan deze algehele frustratie van de buitenmens nu een eind gekomen. Meer dan 160 fraaie kleurenfoto's ondersteunen de tekst.

Behalve op herkenning, gaat de gids ook in op voorkomen, levenswijze en bescherming. Dat het laatste hard nodig is blijkt wel uit het feit dat inmiddels acht soorten in ons land zijn uitgestorven, zeven soorten ernstig worden bedreigd en vanaf het begin van deze eeuw 41 soorten in aantal en verspreiding achteruit zijn gegaan. Na dagvlinders zijn libellen de meest bedreigde diersoort.

Voor de globetrotters onder onze lezers is het plezierige nieuws dat de gids ook voorziet in soorten die buiten ons land voorkomen. Alle Europese soorten zijn opgenomen. Je bent dus niet onthand als je in Spanje de schemerlibel ontmoet of in het hoge noorden oog in oog staat met de Siberische glazenmaker.

Effectgerichte maatregelen

E. BROUWER, R. BOBBINK, J.G.M. ROELOFS EN G.M. VERHEGGEN, 1996. *Effectgerichte maatregelen tegen verzuring en eutrofiering van oppervlaktewateren; eindrapport monitoringsprogramma tweede fase*. Katholieke Universiteit Nijmegen.

Het onderwerp is enigszins uit de belangstelling geraakt maar de effecten van ver-

zuring en vermeting zijn in de hele vaderlandse natuur nog steeds goed te merken. En een afdoende aanpak aan de bron is nog steeds ver weg. Voor 'effectgerichte maatregelen' haalt een beetje milieu-actievoerder natuurlijk haar neus op, maar uit dit boekje blijkt het toch niet om dweilen met de kraan voluit te gaan. De Nijmeegse oecologen geven, in opdracht van LNV, een samenvatting van een minutieus onderzoek naar de ontwikkeling van een twaalfde oppervlaktewateren na diverse herstelmaatregelen. Er zijn twee duingebieden bij deze 'referentieprojecten' geschaard: de duinen van Oostvoorne (een viertal poeltjes) en de duinen van Terschelling (Badhuiskuil en Gritjeplak). Ondanks het bij ons goed erin gestampte verschil tussen de kalkarme duinen in het noorden en de kalkrijke in het zuiden van ons land worden hier beide gebieden gerekend tot de zwak tot sterk gebufferde wateren, wel geëutrofiëerd, maar niet gevoelig voor verzuring. In deze wateren bestaan de beproefde maatregelen uit het verwijderen van de sliblaag, kaalkap van de oevers en evt aanleg van flauwer glooiende oevers. Tijdens de monitoring van 5 jaar bleken veel kwetsbare soorten terug te keren en ze hadden aan het eind nog niet de neiging weer de benen te nemen. Hoeveel ministers van landbouw en verkeer ze nog kunnen trotseren blijft natuurlijk de vraag, maar het geeft aan dat met door-dachte combinaties van beheermaatregelen het voorkomen van de kwetsbare vegetaties van jonge duinvalleien mogelijk blijft.

Het boek is aardig toegankelijk geschreven. In enkele tientallen bladzijden wordt de hele oecologie van duinvalleien uit de doeken gedaan, al zal voor de leergierige leek enig gefrons onvermijdelijk zijn. Een beetje merkwaardig is het ontbreken van de hoofdstuknummering.

Archeologie en geologie

D.P. HALLEWAS, G.H. SCHEEPSTRA, P.J. WOLTERING (RED.), 1997. *Dynamisch Landschap; archeologie en geologie van het Nederlandse kustgebied*. ISBN 9023231732, prijs f 55,-.

Een mooi geïllustreerd, aangenaam bladerend overzicht van de "geschiedenis" van de Nederlandse delta, tevens afscheidsca-deautje voor François van Regteren Altena van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek. Eén van de zeven bijdragen aan de bundel gaat over Schouwen en daarbij prijkt de naam van duinconsulent Frans Beekman, die elders in dit nummer een artikel heeft geschreven over zijn onderzoek. Dankzij het toelaten van verstuingen in met name de Meeuwduinen zijn oude bewoningsslagen en overstoven bodemprofielen door de wind 'ontdekt'. Dankzij C14-dateringen en archeologische vondsten uit de IJzertijd kon aangetoond worden dat de kop van Schouwen net als "Holland" uit strandwallen bestaat. Verder kon uit talloze vondsten van Middeleeuws aardewerk de snelheid waarmee de binnenduinrand oostwaarts liep worden gereconstrueerd. Noeste inspanning van veel vrijwilligers heeft zo een geheel ander en bovendien gedetailleerd beeld van de ontstaanswijze van Schouwen opgeleverd.

De bijdrage van Zagwijn geeft een beeld van het ontstaan van de Hollandse kust vooral aan de hand van de vegetatieontwikkeling, zoals die nu in pollenvorm in het archief van de bodem is opgeslagen. Veel profielbeschrijvingen konden worden gemaakt bij duindestructie: bij het graven van waterwinkanalen en de aanleg van industrieterreinen in de zestiger jaren. Ik zal me niet wagen aan een samenvatting van de vegetatiegeschiedenis, wil de lezer alleen verlokken met het eikenbos en de jeneverbesstruwelen die het duinlandschap hebben gedomineerd. Grote verstuingencycli worden onderscheiden en in verband gebracht met nattere en drogere (stress-)periodes. Door de grootschalige houtkap hebben mensen hier vanaf de tweede helft van de middeleeuwen een schepje bovenop gedaan.

De overige vijf bijdragen zijn zeker lezenswaard. Werd laag-Nederland bewoond door het gajus van Europa? Komen de Friezen eigenlijk van Texel? En veel over C14-dateringen. Wat ontbreekt is een kader voor deze bundel (behalve natuurlijk het eerbetoen aan "François"). De thema's worden niet verantwoord en een echt overzichtsartikel ontbreekt. Dat maakt de lezer enigszins voyeur in een zeergeleerd gezelschap.

Verzuring in de duinen

FRANSISCA P. SIVAL, 1997. *Dune soil acidification threatening rare plant species*. ISBN 90 367 0605 x. Dissertatie Groningen.

Kort geleden promoveerde Fransisca Sival op het bovengenoemde proefschrift aan de Rijksuniversiteit van Groningen. Dit proefschrift geeft ons weer wat meer inzicht in de achteruitgang van zeldzame duinvalleivegetaties met onder meer parnassia, herminium, teer guichelheil en knopbies. Door tal van menselijke activiteiten en natuurlijke oorzaken is de grondwaterstand in de duinen verlaagd en het grondwaterstromingspatroon verstoord. Daarbij is de afgelopen decennia de atmosferische depositie (zure regen) gekomen, hetgeen geresulteerd heeft in een pH-verlaging van de bodem én een toename van

de voedselrijkdom van de bodem. Van nature is de voedselrijkdom van duinvalleien gering en heeft, vooral in kalkrijke duinen ten zuiden van Bergen, de bodem een hoge pH (basisch). In het onderzoek dat tot het proefschrift heeft geleid zijn 47 plaatsen in 14 duinvalleien op vier Waddeneilanden onderzocht.

De hiervoor genoemde planten zijn basenminnende pionierssoorten, dus planten die in een natuurlijke, dynamische situatie met een pH van 6 of hoger goed gedijen. Bovendien moet er periodiek overstroming plaatsvinden en dient de bodem voedselarm te zijn. Uit het onderzoek is gebleken dat de belangrijkste zuur- en voedingsbron voortkomt uit atmosferische depositie.

Zoals gebruikelijk zijn er stellingen opgenomen in het proefschrift, waaronder de volgende twee: "regen verzuurt niet alleen de bodem" en "natte duinvalleien zorgen ervoor dat je niet op een droogte hoeft te zitten". Wie benieuwd is naar de andere tien stellingen wordt verwezen naar dit engels-talig proefschrift met een kleurige omslag waarop staat vermeld: "kalk eet zuur/chalk eats acid". En daarmee is in drie woorden gezegd wat de rode draad is in deze dissertatie.

Goddelijke planten

RICHARD EVANS SCHULTES & ALBERT HOFMANN, 1997. Over de planten der goden. Oorsprong over het gebruik van hallucinogenen. Uitg. Het Spectrum, Utrecht. ISBN 90 274 7735 3. Prijs f 39,90.

Natuur zit tussen de oren heb ik altijd geleerd. Een objectieve maatstaf voor wat wel en wat niet natuur is, bestaat niet. Als je er maar geniet. Als we het genieten van de natuur als maatstaf nemen, komt de bescherming vanzelf. Wie om iets geeft, heeft er iets voor over. Nu is de groep genietters ook weer erg divers en de vraag dient zich aan waar de groep gebruikers staat; de liefhebber van paddo's, cannabis en atropa belladonna. Zo af en toe kom je een verdwaalde liefhebber tegen in het bos, die op zoek is naar een spirituele ervaring met de natuur. Het meeste is overigens verkrijgbaar in de tegenhang van de natuurvoedingswinkel, de paddoshop.

Voor deze natuurliefhebbers is er nu een boek dat ingaat op de eigenschappen van hallucinogene planten en paddo's. Uitvoerig wordt ingegaan op de werking, het historisch gebruik en rituelen die al eeuwenlang door allerlei natuurvolkten worden beoefend.

Gelukkig blijkt ook in en rond de duinen een trip tot de mogelijkheden te behoren. Vliegenschwam, bilzenkruid, scherpe boterbloem en jacobskruiskruid kunnen het verblijf in de natuur aanzienlijk meerwaarde geven.

Het boek is helder geschreven en uitvoerig gedocumenteerd. Het is aardige informatie voor een excursie. Dan horen de deelnemers eens iets anders dan het obligate praatje, dat de meeste excursies zo dodelijk saai maakt. Er valt zoveel te vertellen over medicinale en hallucinogene werking van planten, dat er altijd wel deelnemers zijn die een werkzame stof slikken voor hun gezondheid of voor de psychedelische ervaring. Dus op naar de bockhandel voor unieke, geestverruimende kerstdagen.

Handboek natuurbeheer

H.J.R. LENDERS, R.S.E.W. LEUVEN, P.H. NIENHUIS EN D.J.W. SCHOOF, 1997. Natuurbeheer en -ontwikkeling, handboeken milieukunde deel 2. Uitg. Boom b.v. Meppel. ISBN 90 5352 102 X. Prijs f 62,50.

Vanuit de opleiding Natuurwetenschappelijke Milieukunde is het handboek Natuurbeheer en -ontwikkeling ontwikkeld. Het handboek is bedoeld als leerboek, maar tevens ook als naslagwerk voor onderzoekers, beleidsmedewerkers, beleidsuitvoerders e.d. Het geeft dan ook de vele elementen van natuurbeheer en -ontwikkeling weer, zoals de ontwikkeling van het natuurbeheer met de verschillende denkrichtingen. Zo worden de problemen beschreven waarmee de natuur geconfronteerd wordt en de invloed van de mens op de natuur. Voor effectief natuurbeheer is gegevensverzameling onontbeerlijk, waarbij gebruik wordt gemaakt van theorieën zoals de eilandentheorie. Sturend element in het geheel is natuurlijk het instru-

mentarium, zoals het Natuurbeleidsplan. Naast het begrip natuur staat ook cultuurhistorie centraal. Cultuurhistorische landschapsbeheer heeft immers altijd een rol gespeeld in de historisch gewortelde praktijk van natuurbeheer. Organisaties als Natuurmonumenten en de provinciale landschappen hebben immers ook altijd landgoederen aangekocht, waarbij de cultuurhistorische betekenis in het beheer centraal staat. Voordat theorie wordt omgezet in praktijk volgen nog strategische en tactische beslissingen. Aan de hand van de Maria Callasmetafoor wordt uitgelegd dat bepaalde elementen manipuleerbaar zijn en sommige juist weer niet. Want in feite wordt de natuur gewoon naar de hand van de mens gezet. Als de beoogde ontwikkeling in de natuur niet vanzelf gaat, dan helpen we haar gewoon een handje door in te grijpen. Als laatste worden de technieken die daarvoor aangewend worden beschreven. Een waardevol naslagwerk en nuttig leerboek voor hoger en wetenschappelijk onderwijs.

Laatste actienieuws

Op 8, 9 en 10 november hebben honderden mensen met de leuze "laat de kust met rust" gedemonstreerd tegen de toename van de milieu-overlast door het vliegverkeer en de wilde plannen voor de bouw van een vliegveld in zee.

In estafettevorm trokken groepen van 50 tot 200 mensen langs de kust van dorp naar dorp. In elk dorp werd het estafette-stokje en de estafettevlag overgedragen aan een volgende ploeg, die de tocht vervolgde over het strand. Met een straffe tegenwind liepen de groepen in twee dagen van Bergen aan Zee naar Scheveningen. De demonstranten werden begeleid met muziek en zang, spandoeken en vlaggen. Er waren optredens van groepen als "Morrend Volk", "Haarlems Straatorkest", "Alkmaars Straatorkest" en nog vele anderen. In elke halteplaats waren er korte toespraken van buurtgroepen, wethouders, middenstanders, vogelwerkgroepen en de visserijsector. Tijdens de estafette zijn vele steunbetuigingen binnengekomen. De burgemeester van

Egmond heeft een etappe meegelopen en de burgemeester van Katwijk heeft in een brief zijn steun betuigd. Ook wethouders van o.a. Noordwijk, Zandvoort en Castricum deden mee. Van bewoners zijn gedichten, hartekreten en tekeningen meegekregen voor de Tweede Kamer. In elk dorp werd een gemeentewapen in ontvangst genomen met daarop een boodschap voor Kabinet en Tweede Kamer. Deze wapens zijn op maandag 10 november demonstratief overhandigd aan de heer Biesheuvel, voorzitter van de commissie Verkeer en Waterstaat. Voor de Tweede Kamer werd door de Stichting Duinbehoud een verklaring voorgelezen van de bewonersgroepen "laat de kust met rust".

Actievoerders op het strand bij Egmond (foto: Henk Wijkhuizen).

